

Per Erik Ljung

Vad ämnet är – och kunde vara

Först måste jag lugna läsaren en smula. Min rubrik – “vad ämnet är och kunde vara” – kunde låta som en mystifierande manöver i dekonstruktionens anda. Man blir avkrävd en titel och kommer inte riktigt på något bra – och så börjar man spinna på själva begreppet “titel” i stället? Vad är en titel? Vad är förhållandet mellan en titel och en rubrik? Vad kan det vara för *performativ inkonsistens* som är *at stake* här? Säger titeln en sak och det man sedan utför något annat?

Nej, om min titel har någon filosofisk poäng, så är den en annan. Jean Paul Sartre frågar sig i *Vad är litteratur?* vem man skriver för. Man skriver för en möjlig publik, oavsett vilken den aktuella publiken är. Den möjliga publiken måste skrivas in i den litterära texten, som dess horisont. På samma sätt är det med vårt ämne, skandinavistik eller litteraturvetenskap eller nordisk filologi. Vi måste tänka oss att vårt ämne – hur illa det för tillfället än är ställt, eller hur storartat vi tycker att det en gång har varit – alltid kunde vara *bättre*, öppna ännu fler perspektiv. Det löftet slår emot en, så fort man börjar tänka på det. “Ämne” – *hyle* – är ju också ett ord för “ved” eller “virke” på grekiska, det som ska ta fyr och ge eld. Sätta saker och ting i rörelse.

Låt mig börja med ett citat. Det rör sig om en kort tysk text – “Zu spät gekommen” heter den – som jag läser på svenska. Då he-

ter den “För sen ankomst”, på danska “Kommet for sent”:

Det var min skuld att klockan på skolgården såg trasig ut. Den stod på “för sent”. Och i korridoren trängde mumlandet från en hemlig rådplägnings ut från klassrumsdörrarna som jag strök förbi. Lärare och elever därinne var vänner. Eller så var allt tyst, som om de väntade på en. Ljudlöst tryckte jag ner dörrhandtaget. Solen dränkte den fläck där jag stod. Då bet jag huvudet av skammen och steg in. Ingen tycktes känna igen eller se mig. Som djävulen tog Peter Schlemils skugga, hade läraren lagt beslag på mitt namn i början av skoltimmen. Det skulle aldrig bli min tur. Stilla följde jag med tills det ringde ut. Men det kom inte som en välsignelse.¹

Det är ett stycke självbiografisk prosa-lyrik och det står att läsa i Walter Benjamins berömda *Berliner Kindheit um neunzehnhundert*. Det märkliga är att jag känner igen mig själv i hans topografi, trots att jag är född drygt ett halvt sekel senare än Benjamin och trots att mina minnen från gymnasiet också är cirka 50 år vid det här laget. Man behöver inte ha gått på Kaiser Friedrich Schule i Berlin, nära Savigny Platz, dit den unge Walter släpade sig om morgnarna, när han inte stannade hemma hos sin mor – d v s skolkade eller *pjekke-de* – men där han ingalunda entydigt vantrivdes. Dessa tunga, stora piécer till läroverk eller latinskolor finns spridda runt om i Europa, gissningsvis också här i Gent. Själv gick jag i “Högre Allmänna läroverket för Gossar i Helsingborg”, byggt i slutet av 1800-talet. Från det man var 11 till man var 18 år gick man där; 1200 pojkar – och Fan tog en om man kom för sent; det fanns en vaktmästare som kunde namnet på oss allesamman. Att gå in en sådan byggnad

¹ Walter Benjamin, *Barndom i Berlin kring 1900*, i översättning av Ulf Peter Hallberg, Stehag: Symposion 1994, s 34; *Berliner Kindheit um neunzehnhundert*, Frankfurt a.M., Suhrkamp Verlag [1987] 1994; här efter Marianne Barlyng og Henrik Reeh (red), *Walter Benjamins Berlin. 33 läsningar i Berlin omkring år 1900*, København: Forlaget Spring 2001, s 53.

– efteråt – är verkligen att möta de “regards familiers”, som är basen för alla minnets sinnliga “Correspondances”, enligt Benjamin.

Tankarna på att Benjamins läroverk och mitt eget ligger så nära varandra kom inte till mig nu, utan i samband med ett litet symposium som ägde rum i Köpenhamn kring 2000 och som resulterade i en volym som heter *Walter Benjamins Berlin. 33 läsningar i Berlin omkring år 1900* och kom ut 2001. En av redaktörerna var Marianne Barlyng, som också hade startat förlaget Spring som gav ut boken. Också det är en del av de historiska konstellationerna, de löftesrika sammanhang som uppstår då och då.

Jag blir alltså självbiografisk. Inte i den meningen att jag ska berätta om *Mine hornorkestre* som Palle Fischer gjorde i en roman från 1974 (jag var annars med i två). Romanen är för övrigt den enda (danska) roman jag känner till som utspelar sig i Röstånga, mitt i Skåne. Det handlar om möten med *ämnet*, så som jag har varit med i det – och fått tillfälle att fundera över det.

Det gamla läroverket, först. Med små herrar som skickades dit efter fyra år i folkskolan, med ordentliga språkstudier, 8 år engelska, 6 år tyska, 4 år franska, latin och grekiska för dem så önskade, under 4 år på gymnasiet; annars bara 4 år latin, för oss som gick på “halvklassisk” gren. Och så då *svenskämnet*, med *kanon*, *litteraturhistoria* och allt detta som numera besjungs i nostalgiska ordalag – alternativt demoniseras som en grundläggande ideologisk vehikel för maktutövning och identitetspolitik.

Vad vet vi om detta svenskämne? För det första att det – i Sverige – bröt samman, i mitten av 1960-talet. Det gör att hela kanondiskussionen måste bli en helt annan än i Norge och Danmark – kanon finns i princip inte i det svenska utbildningssystemet, annat än som *fantomsmärter*. För det andra att undervisningen i litteraturhistoria visserligen kunde vara omfattande, i timmar räknat, men också att den var rudimentär. Den bestod ofta av att man skulle lära sig *allt* i den litteraturhistoriska handboken. Jag minns särskilt hur en av våra lärare poängterade att *allt* var viktigt, allt var värt att

stryka under. Inför studentexamen kunde man så repetera detta *allt* genom att läsa ett särskilt kompendium – *Från Eddan till Ekelöf* – som gav just den hårdvaluta man behövde (och som många hedervärda Rotarymedlemmar fortfarande kan *by heart*). För det tredje vet vi en hel del om vad man läste, som pensum. Men det var också väldigt selektivt: man läste Strindberg, men helst *Mäster Olof*, *Gustav Vasa* och *Hemsöborna*, det vill säga det som var historiskt och det som var svenskt. Det dröjde länge innan *Giftas* eller ens *Fadren* tog sig in, och när det väl hände så skedde det i akademiskt legitimerad, biografisk regi av t ex Fredrik Böök, som levererade särskilda skolutgåvor med kommentarer. *En dåres försvarstal* eller *Inferno* ska vi inte ens tala om, dem vågar vi fortfarande knappt ta upp på min institution i Lund. För det fjärde vet vi att gymnasisterna blev rätt bra på att skriva, den gången. Men också det är en sanning med modifikation: i studentuppsatserna, med förelagda ämnen, kan man notera en viss torftighet och ett förvånansvärt fantasi- och kritiklöst sätt att förhålla sig till både primär- och sekundärlitteraturen. – Hur kan jag nu uttala mig med så stor självsäkerhet kring allt detta? Jo, därför att jag hade nöjet att vara handledare till Sten-Olof Ullström när han skrev sin doktorsavhandling i ämnet *Svenska med didaktisk inriktning*, ett samarbete mellan Lärarhögskolan i Malmö och Nordiska språk och Litteraturvetenskap i Lund. Det är hans avhandling *Likt och olik. Strindbergsbildens förvandlingar i gymnasiet* från 2002 som har gett mig stoffet till den lite karikerade bilden av det gamla gymnasiet och mina fyra postulat.

Det fanns naturligtvis undantag, bland lärarna och gymnasisterna. Själv hade jag börjat läsa *Bonniers Litterära Magasin* och recensioner av nyutkomna böcker på tidningarnas kultursidor och levererade i min studentuppsats en lätt förnumstig kritik av en strof i Tegnér's dikt 'Skidbladner', innan jag kunde erkänna att dikten nog till slut blev rätt bra ändå. Jag undrar om jag inte redan hade börjat tjuvkika i en del större litteraturhistoriska handböcker och annat som inte alls hörde till pensum. Jag vet i alla fall att jag läste Colin

Wilsons *Outsidern* och Herman Hesses *Siddhartha* och kanske rent av Albert Nilssons *Svensk romantik. Den platonska strömningen* från 1916. Nej, det gjorde jag nog inte: den kom nämligen 1964 i *pocket*, ser jag nu – saker och ting började göra det på den tiden – och det är den tummade versionen jag har kvar. Men då var jag redan i Lund – och då kunde man läsa den boken parallellt med Idries Shah's *The Sufis*, eller låt oss säga brevväxlingen mellan Lawrence Durrell och Henry Miller. Eller Aldous Huxleys *Doors of Perception* eller hans bok om *Philosophia perennis*.

Ämnet tedde sig nästan gränslöst löftesrikt. Och ämnet var naturligtvis *Litteraturhistoria med poetik*. Rubriceringen rymmer ett gloriöst och konfliktfyllt förflutet, där ämnets dubbla ursprung kan anas. Å ena sidan poetiken, som en gren av estetiken, i sin tur en gren av filosofin – ett systematiskt studium som sedan fick sina historiska konkretiseringar och exempel. I Atterboms *Svenska siare och skalder* I-VI (1841-1855) slåss fortfarande båda principerna, den filosofisk-systematiska och den historiska. Å andra sidan det historiska studiet av litteraturen, som klev fram så spektakulärt i den tyska romantiken och fick en sådan skjuts under 1800-talet, under intryck av den framstormande positivismen (Taine, Sante-Beuve). I Sverige tog den sidan av studiet – det *litteraturhistoriska* – hem en överlägsen seger. Berömda är ju Strindbergs skildringar av de idealistiska estetiska studierna i Uppsala på 1870-talet i andra delen av *Tjänstekvinnans son*. Den unge Johan baxnar inför examenskraven i Estetiken, som innefattade "Arkitekturens, Skulpturens, Måleriets, Litteraturens historia och därtill de estetiska systemen". Tålamodet tycks ha tagit slut då han i *Siare och skalder* nådde fram till "Swedenborgs och Thorilds himlastorm- och världsbrandsfantasier". "De voro tokiga tyckte Johan. Och sådant skulle man läsa".² Några decennier senare skulle han ha sluppit. Då var det bara litteraturhisto-

² August Strindberg, *Tjänstekvinnans son* I-II. *Samlade Verk* 20, Stockholm: Norstedts 1989, citaten är hämtade från s. 174.

ria som gällde.

Nå, i början av 60-talet hette alltså ämnet litteraturhistoria med poetik. Poetiken hade vid den här tiden reducerats till en liten bok i verslära – men på hyllorna i stadens boklädor kunde man ana att ett mer estetiskt orienterat studium för inte så länge sedan hade kunnat odlas i Lund. Olle Holmbergs *Inbillningens värld* i tre band från 1929-30 kunde fås för en billig penning. Hans Ruins *Poesiens mystik* från 1935 trycktes i en ny upplaga 1960 och åt honom själv hade man inrättat en personlig tjänst i estetik. Stadens damer fylkades på hans eleganta föreläsningar om Ibsen, där också vi nybörjare fick vara med. Några år tidigare hade Göran Printz-Påhlson samlat sina artiklar i Kvällsposten till sin brådmogna *Solen i spegeln* (1958) om den lyriska modernismens metoder.³ Men det var ändå *litteraturhistorien* som hade segrat, och det var nog bara de lite äldre licentianderna som kunde se att även sådana studier kunde ha en lite mer estetisk inriktning hos Böök än hos Schück (det var mellan dem som matchen stod). “Teorien” förde en undanskymt liv, även om Wellek och Warren hade varit synliga sedan länge (Staffan Björck hade skrivit om *Theory of Literature* redan 1949) och nykritiken odlades lite i smyg här och där.⁴

Men det var just där – i nykritiken – som fönstrena öppnades: det var där man fick en känsla av möjligheterna till stringens och vetenskaplighet i stället för den på sin höjd eleganta impressionismen och det var där man kunde förnimma hur mycket man kunde få ut av *texterna*, vilka intressanta och komplexa utsagor om verkligheten de utgjorde. För min del är den kritik som har riktats mot

³ Jfr Henrik Sjögren, *En kultursidas uppgång och fall, Finkultur och masskultur i Kvällsposten 1950-1971*, Stockholm: Carlsson 2008, s. 95-117.

⁴ Jfr Per Rydén, *Staffan Björcks bibliografi*, Lund: Absalon 2005, s. 59; om nykritiken i Sverige – se också min ‘Litteraturhistoria efter andra världskriget – några tendenser’, i Per Dahl og Torill Steinfeld (red), *Videnskab og national opdragelse. Studier i nordisk litteraturhistorieskrivning*, København: Nordisk Minister-råd 2001, s. 618 f.

New Criticism i dess svenska utformning, mot *textanalys* och rent av mot "närläsning av höglitterära texter" under senare år fullständigt obegriplig.⁵ Textanalysen är ju det som *öppnar* texten. Så småningom fick vi ju också en lång rad viktiga teoretiska böcker med *texten* i titeln: *Textens dimensioner* (Kurt Aspelin), *Den okända texten* (Anders Olsson), *Den romantiska texten* (Horace Engdahl) och *Den svindlande texten* (Mikael van Reis).

Bland det första jag gjorde under mina doktorandstudier – den gången i slutet av 60-talet var det nog i och för sig en fil.lc.-examen man hade i kikaren, innan Sverige som första land i Norden på 70-talet införde den nya PhD.-examen – var en närmast ordagrann översättning av Roman Jacobsons och Claude Lévi-Strauss analys av Baudelaires *Les chats*, som jag sedan försökte få publicerad i den danska *poetik*, där jag mötte skribenter som Peter Madsen, Per Aage Brandt, Søren Schou, Jørgen Dines Johansen och andra. Jag var omåttligt imponerad av den tidskriften med deras superanalyser och introduktioner till den formalistiska och strukturalistiska traditionen. Det kloka rådet jag fick från redaktionen var att försöka göra något eget i stället.

En bit in i 70-talet gjorde jag ett besök i Köpenhamn i samband med ett större litteratursociologiskt seminarium. Utvecklingen hade gått oerhört snabbt under några år. Knappt hade man översatt Hugo Friedrichs bok om *Den lyriska strukturen*, förrän man kunde

⁵ Senast och mest insisterande i Torbjörn Forslid & Anders Ohlsson, *Hamlet eller Hamilton. Litteraturvetenskapens problem och möjligheter*, Lund: Studentlitteratur 2007; mer konspiratoriskt i Peter Lutherssens och Anders Mortensens förord till Bertil Malmberg, *Diktaren i sitt sekel: artiklar, tillfällesdikter och opublicerade manuskript*, Stockholm: Atlantis 2006, där modernismen och nykritiken rör sig i några särdeles demokratiskt betänkliga "kretsar" som inte närmare identifieras. Jag opponerade mig redan i "Textanalysen – en tjänsteflicka?", *Tidskrift för litteraturvetenskap* 1 2001, s. 3-9, och har därmed plötsligt blivit representant för den *doxa* som Hanne-Lore Andersson tycker sig avtäcka i sin avhandling *Doxa och debatt. Litteraturvetenskap runt sekelskiftet 2000*, Göteborg: Makadam 2008.

höra häpnadsväckande föredrag av kapitallogiker från Århus – som Niels Ole Finneman och Peer E. Sørensen – som satte skräck i delar av publiken med sina resonemang om kapitalets omfångslogiska status och den litterära institutionen och modernismens eventuella, men strikt begränsade *mulighedsbetingelser* under nuvarande tillstånd. Mer socialhistoriskt orienterade köpenhamnsmarxister log i mjugg och var mer skeptiska. Jag är rätt säker på att jag hörde den numera neurofysiologiskt orienterade filmprofessorn Torben Kragh Grodal säga något i stil med ”Ja, men hvordan vil du bruge det *politisk*?” ett par gånger. Den svenske marxisten Kurt Aspelin, ur en äldre generation, höll på att gå i taket vid flera tillfällen och tyckte det hela var ”patologiskt”.

I samma veva fick jag audiens hos en av Peter Madsen kolleger, Carsten Kyhn. Jag intervjuade honom om hur ämnet såg ut hos dem – och så skrev jag en recension av hans bok om offentlighet och massmedier i Bokcaféets utmärkta katalog i Lund. När jag frågade honom hur de gjorde med de litteraturhistoriska kurserna såg han helt frågande ut. Hur gör ni för att folk ska få sina litteraturhistoriska översikter, frågade jag. I sådana fall anbefaller vi biblioteket, sa han. ”Där finns ju alla böckerna och dessutom massor av sekundärlitteratur.” Men vad sysslar ni med då? Fem olika ting – cirka – fick jag reda på. (1) Hovedværk – en gång i veckan, en eller två terminer, kring tunga europeiska klassiker, t ex *Don Quijote*, *Tristram Shandy* eller *Processen*. (2) Epoke – t ex Det moderna genombrottet i Skandinavien, (3) Forfatterskab, t ex Balzac eller Herman Bang (4) Tema/problematik – t ex storstadskildringar eller offentlighetsbegreppet – och, som en självklar förutsättning för alltsamman: (5) Tekstanalyse, som en egen disciplin.

Den fjärde kategorin, det där med tema, lät lite löst och jag fick också en antydning om att sådant höll de snarare på med på *Institut for nordiske filologi*, där det var lite mer av *højskole* och *Grundtvig* och *føleri* och *den slags*. Viktigt var det nämligen på *Litteraturvidenskab* att betona att det rörde sig om en undervisning som ägde rum på en veten-

skapligt kvalificerad grund. Jag var fortfarande måttlöst imponerad av dessa danskar – och är det på sätt och vis än i dag. Här fanns nämligen, sedan må man säga vad man vill om all den marxism och teoretisering som sedan tog över, en vilja att behålla just tanken på att även undervisningen – och kanske inte minst den – ska bedrivas på vetenskaplig grund.

Vad ska det betyda? Att lärarna är kvalificerade på de områden de föreläser om och att examinationskraven är höga – OK. Men det är ju bara en aspekt, och det har ofta kunnat innebära en rätt statisk syn på ämnet (särskilt om den kombineras med en viss fantasilöshet i fråga om kanon och pensum). Det viktiga i den “danska” modell jag tyckte mig se var snarare att kurserna var upplagda så att ett vetenskapligt synsätt blir exponerat genom själva det undervisningsförlopp man sätter i scen. Ett författarskapsstudium lär en någonting, inte bara om låt oss säga Selma Lagerlöf, utan också om just vad ett litteraturvetenskapligt studium av ett stort författarskap kan innebära. Ett studium av ett huvudverk – t ex *Röda rummet* – kan lära oss oerhört mycket om litteraturvetenskaplig metodik och kritikhistoria. Ett epokstudium – t ex *Goethe och hans tid*, som jag själv har hållit på med ett par gånger under senare år – kan föra en ganska långt omkring i idé-, genre- och mentalitetshistorien.

Nu kan ju också den sidan överbetonas, så att själva den pedagogiska processen kommer att stå i centrum, så att själva ämnet för ens studium i själva verket blir underordnat och vetenskapligheten rinner ut i sanden för alla infallsvinklar och individuella tyckanden. Så ser jag för mig hur tre olika, konkurrerande ämneskonceptioner kan extrapoleras ur det vi håller på med – nu:

- (1) “Vetenskaplig” undervisning, som antingen sker i kontakt med forskning, eller själv i någon mening *innebär* forskning.
- (2) Modulpräglad “akademisk” undervisning – med stark pensumorientering, och upprepningsbara lektionsmoment. Vi känner

- det från språkämnena och från vår egen praktik (med förhoppningen om att hinna utföra forskning, *bredvid* undervisningen). “Akademisk frihet” tolkas faktiskt ofta så av lärarna, som frihet från undervisning,
- (3) “Pedagogisk” undervisning, med flera lärare involverade och med utgångspunkt från litteraturen “här och nu”, elevernas upplevelser eller någon annan aktuell idé.

En undervisning à la (1) kan möjligen fusioneras med drag från (2) och (3) – men inriktningen mot vetenskaplighet och kunskapsproduktion borde, som jag ser det idag, inte vara föremål för förhandlingar. Vill man slå vakt om något av det vi kallade litteraturhistoria, t ex i form av epok- eller författarskapsstudier, kan det också tänkas att det “kostar” något, t ex att det tillåts gå ut över översiktskurser (som kvantitativt dominerar scenen i Sverige), eller att det går ut över det som kan se omedelbart attraktivt eller samhällstillvänt ut.

Mina modeller är som synes asymmetriska och förekommer ju sällan renodlade i praktiken. Men de förklarar möjligen en del. Hos oss uppstår problem, när man inte ser att det inte går att genomföra undervisning à la (2) och (3) på en gång. Man kan inte vara modern och *hip* och arbeta enligt (3) och samtidigt hålla fast vid (2). (3) står i konflikt med tanken på fasta kurslistor, upprepningsbara lektioner och annat som kan förknippas med (2). Men det är en annan diskussion. (1) kräver mest av lärarna, men gör dem också till bättre litteraturvetare.

Jag vet inte om det var denna min måttlösa beundran av danskarna som gjorde att jag så småningom fick jobbet som svensk lektor vid Institut for nordisk filologi i København, där jag var 1981-1987. Skoj var det i alla fall, och jag blev väl också lite mer nykter efter hand. Imponerad blev jag, och är det fortfarande, också av norska kolleger och deras *faglighet* – där är verkligen några signifikativa skillnader mellan förhållandena i de olika nordiska län-

derna.⁶ Några av skillnaderna har jag också fått tillfälle att studera närmare i några projekt som jag har haft nöjet att vara med i. Cirklarna vidgas så småningom, från utsiktspunkten Helsingborg och från "Solglittret på Öresund", som Jesper Svenbro har skrivit en vacker dikt om i *Vid budet att Santa Bambino di Araceli slutligen stults av maffian* (1999).

Projekten har varit litteraturhistoriska och litteraturhistoriografiska: på det viset har jag nog fått poetiken med mig in i litteraturhistorien.⁷ Jag har varit – och är – intresserad av hur man skriver litteraturhistoria. Någon riktig empiriskt grävande litteraturhistoriker har jag aldrig varit. I det första projektet jag var med i, Lars Lönnroths och Sven Delblancs *Den svenska litteraturen*, tilläts jag i del IV (1989) breda ut mig kring en rad poeter från början av 1900-talet. Av redaktörerna uppmuntrades jag rent av att vara lite episk och söka efter scener och belysande anekdoter. Vilhelm Ekelund, som jag hade skrivit min doktorsavhandling om (1980), fick bli en slags *omdrejningspunkt* för den tidens litteraturhistoria. Vem han profilerade sig mot, vilka internationella idoler han hade, hur han blev läst etc. Läste honom gjorde de nämligen allesamman, inklusive Paul la Cour, Olav H. Hauge och Katarina Frostenson, som har skrivit förordet till Svenska Akademiens nya *Samlade dikter I-II* (2004). Det var rätt roligt att skriva – men Sven Delblanc såg nogga till att det var han som fick stå för de riktigt roliga författaranekdoter som skulle traderas. När jag själv försökte blev det stopp.⁸

I efterhand går det fint att se att *Den svenska litteraturen* (I-VII) är

⁶ Jfr Arne Melberg, 'Stagnation hotar svenska litteraturstudier', *Svenska Dagbladet* 2005-08-06.

⁷ Lite mer om de olika projekten har jag berättat om i 'Historia i praktik och teori', mitt bidrag till Karl Erik Gustafsson & Per Rydén (red), *Att skriva god historia*, Göteborg 2003, s. 45-58.

⁸ Om samarbetet med Sven Delblanc, se Per Rydén, 'Stilformen Delblanc', i *Möten. Festskrift till Anders Palm*, red Karin Nykvist, Mona Sandqvist, Anna Smedberg Bondesson, Johan Stenström, Lund: Anacapri 2007.

ett utmärkt översiktsverk. Den bär prägel av 70-talets socialhistoriska orientering – den vi också kan se, om också i olika schatteringar, i Gyldendals gröna 9-bandsverk och senare i *Nordisk kvindelitteraturhistorie I-IV*. Den hade också idén om en kollektiv produktionsprocess – även om vi aldrig kom upp i seminarieintensiteten och konfliktnivåerna kring de andra nämnda verken. Kvinnolitteraturhistorien hade ju 47 medarbetare. Samtidigt med den breda organisationen av *Den svenska litteraturen* – en del skulle väl säga att den är rörig, att man t ex inte finner ett stort avsnitt om Stagnelius – präglades den av ett rätt traditionellt historieskrivande. Redaktörerna satte i allra högsta grad sin prägel på det hela – med sin redaktionella stil och sitt litteraturhistoriska koncept, i hög grad styrt av tankar kring offentligheten och den framväxande litterära institutionen.

Att skriva *Skånes litteraturhistoria* (1996-1997) var en utmaning av annat slag. Under Louise Vinges ledning upptäckte vi – Per Rydén, Bertil Romberg, Ulf Gran, Anders Palm var också med – nya möjligheter, när man inte längre är så tvingad att skriva om den ena stora författaren efter den andra. De fanns ju redan beskrivna. Vårt intresse kunde röra sig mer mot mentalitetshistoria (föreställningar om det skånska), mot medicinhistoriska och institutionella sammanhang. Vad betydde närheten till kontinenten? Vad spelade universitet för roll? Hur ska man se på dialektdiktningen? Hur kunde pressen och teatrarna och muséerna dras in i skildringen? Och vilken litteratur är det över huvud taget som är skånsk? Räcker det att några av Lars Noréns pjäser utspelas mot en fond av skånska landskap eller att Ivar Lo Johansson har skildrat statarmiljöer i Skåne på sina färder genom Sverige? Här fanns mycket att diskutera – och det gjorde vi.⁹ Själv fick jag nöjet att skriva om t ex radikala kretsar i Lund på 30-talet och om Poesidagarna i Malmö under slutet av

⁹ Jfr Louise Vinge, 'Den regionala litteraturhistoriens lösningar', i Karl Erik Gustafsson & Per Rydén (red), *Att skriva god historia*, Göteborg 2003, s. 59-64.

seklet, under Lasse Söderbergs ledning. Helt konsekventa var vi inte alls. Så där finns rätt stora avsnitt om både Jacques Werup och om Jesper Svenbro – av Anders Palm och mig själv.

Det tredje projektet jag vill nämna ska jag inte säga så mycket om. Det ledde fram till några volymer som redigerades av Torill Steinfeld och Per Dahl från Århus – och det var ett genuint ämneshistoriskt projekt. *Videnskab og national opdragelse. Studier i nordisk litteraturhistorieskrivning* heter böckerna, som kom i två volymer i Nordiska Ministerrådets regi (København 2001). Här lärde jag mig massor om ämnestraditioner, institutionella förhållanden, norska läseböcker, finska fejder och remarkabla litteraturhistoriker i hela Norden. Sådana jämförelser mellan situationen i de olika nordiska länderna görs alltför sällan. Man stannar i det lokala, eller berättar om hur det ser ut – i USA.

Bland det mest intressanta i projektet var Carl Fehrmans uppsats om kontakter mellan fransk och nordisk litteraturhistoria. Där – och i större skala i hans *Litteraturhistoria i Europaperspektiv* (1999) – aktualiserar han nämligen den andra självklara polen i vårt ämne: att vår egen nations litteratur hänger samman med den allmänna litteraturen. Det är ett ju ett dilemma som är särskilt akut hos oss i Sverige, där ämnet *Nordiska språk* i princip inte tar sig an den svenska litteraturens historia, och där vi i litteraturvetenskap alltså har att ta hand om alltsamman. En annan sinnesutvidgande – höll jag nästan på att säga – artikel var skriven av finländaren Rainer Kapas och rörde frågan om “Finsk eller svensk nationallitteratur – Litteraturhistoriska frontlinjer på 1850- och 1860-talen”. Den intresserade mig bland annat därför att det där i så hög grad blev tydligt hur litteraturhistoria är något som skapas, i en specifik historisk situation.

Inventing Traditions: A Comparative Perspective on the Writing of Literary History blev också titeln på mitt bidrag till det större, tvärvetenskapliga projekt som höll på i nästan 8 år och resulterade i de fyra volymerna i *Literary History in a Global Perspective*, som kom ut på de Gruyter 2006. Tanken var att samla specialister från de s k

småspråken – däribland kinesiska, japanska, arabiska, turkiska – och litteraturvetare i ett större samarbete, för att begrunda möjligheterna att skriva en litteraturens världshistoria (obs: inte en världslitteraturens historia – för vad är det för något?). Det gjorde vi så, och kom underfund med, dels att det är oerhört krävande, eftersom enkla begrepp som litteratur, genre, språk och historia är så komplicerade – varken kartan eller karttecknen är så att säga givna – och dels att själva undersökningen av just *de* problemen är enormt lärorik. Där står vi nu – och har också fått en slags kommentarvolum till projektet, en bok som kom till i samband med en avslutande konferens med internationella auktoriteter på området. *Studying Transcultural Literary History* heter boken, som liksom projektvolymerna kom ut 2006, på samma förlag. Blir det någon ny Litteraturens världshistoria? Vi får se.

Ett av bidragen i den boken heter 'The World as India: Some Models of Literary History' och är skrivet av Harish Trivedi. Indien har 50-60 stora språk, man har en 3000-årig litterär tradition, man har varit utsatt för två stora vågor av kulturell imperialism, den muslimska och den brittiska. Scenen är komplicerad nog. Ska man skriva en sanskrit-litteraturhistoria, som premierar den äldre litteraturen? (Jämför med Franco Morettis tankar på litteraturen som ett världssystem – men som i så fall kommer att premiera den moderna litteraturen!) Eller ska det vara en Hindustan-litteraturhistoria, där de olika språken och litteraturerna beskrivs, men snarast adderas? Eller ska man bygga in motsättningarna i en större narrativ, nationalistisk konstruktion under Moder Indien? Det är lätt att föreställa sig att liknande frågor anmäler sig för den som vill skriva t ex Sydafrikas litteraturhistoria. Eller, låt oss säga, för den som vill bestämma vilken litteratur man ska läsa i Serbien – eller Kosovo. Problemen är besvärliga, invecklade och ideologiskt infekterade. Ibland rör det sig om politiskt sprängstoff.

Hur gör vi som skandinavister för att öppna oss för världen utanför? Det är ju det vi sysslar med i IASS. Som tema för konfe-

rensen i Lund 2010 kommer jag i Gdansk sommaren 2008 att föreslå *översättning* i bred mening. Idén har uppkommit i ett litet nätverk kring nordisk modernistisk lyrik som har varit igång ett par år nu, och där vi hittills har gjort en introducerande volym, som går ut på att det verkligen lönar sig att tänka sig modernismen i en nordisk kontext, istället för en nationell, eller en bredare internationell; det är de två gängse sätten att se på saken. En andra volym, som strax kommer ut handlar om platsen – *stedet*. Gemensamt för bidragen i båda volymerna är att de står på två ben – det vill säga att de tar upp exempel och material från minst två nordiska länder. Den tredje volymen kommer att kallas *Nordisk lyriktrafik* – och handlar just om översättning. Det är fem olika perspektiv vi arbetar utifrån, inledningsvis, och de är som antyds nedan lätta att översätta till mer allmänna litterära förhållanden.

- (1) Rör filosofi/språkfilosofi/översättningsteori/hermeneutik/poetik – dvs här rör man sig på det mest allmänna området (vad är översättning?); men poeterna och författarna har gott om idéer om detta, liksom kritikerna-forskarna och översättarna! Det handlar om språksyn och syn på vad tolkning och förståelse är.
- (2) Den andra tyngdpunkten rör poetik och kreativa processer i enskilda författarskap eller verk. Mina egna lyriska exempel har kommit från Bertil Malmberg (Baudelaire) och Peter Laugesen (Björling), men liknande fenomen går att studera på en mängd håll bland "våra" författare i Norden.
- (3) Är det jag vill kalla "nordisk lyriktrafik" – eller kanske internordisk litterär trafik – i mer konkret mening: allting som handlar om översättning mellan de nordiska länderna, antologier, enskilda insatser och influenser, tidskrifter, konstellationer, receptionsstudier.
- (4) Import av litteratur – i viktiga sammanhang och allmänt. Fransk poesi i det svenska 40-talet, spansk i 50-talet, amerikansk – när, var? Latinamerikansk prosa i Norge? Uzbekistansk dramatik i Finland? Vågor av haikudiktning och indianpoesi i Danmark.

Lovvärda enskilda förlagsinsatser – som t ex förlaget *Tranan* i Sverige, med dess introduktioner av berättelser från hela världen.

- (5) Lyrik och annat – *ud af huset* – är ett lika intressant område. Inger Christensen, Jan Erik Vold i Tyskland. Pia Tafdrup – var, på vems initiativ? De stora internationella succéerna – Marianne Fredriksson, Peter Høeg. Gunnar Ekelöf i Kurdistan – här händer massor av intressanta ting.

Ett sådant *thema* (ämne) sätter förhoppningsvis omedelbart vår *hyle* – vår 'materia', vår 'skog', vårt 'timmer' – i rörelse. Vi tar några viktiga steg mot det som vårt famlande ämne kunde vara.

Referenser

Andersen, Hadle Oftedal og Idar Stegane (red): *Modernisme i nordisk lyrik 1*, Helsingfors: Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur, Helsingfors Universitet 2005.

- Andersen, Hadle Oftedal; Louise Mønster og Peter Stein Larsen (red.): *Modernisme i nordisk lyrik 2: Stedet*, Helsingfors: Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur, Helsingfors Universitet 2008.
- Andersson, Hanne-Lore: *Doxa och debatt. Litteraturvetenskap runt sekelskiftet 2000*, Göteborg: Makadam 2008.
- Benjamin, Walter: *Barndom i Berlin kring 1900*, i översättning av Ulf Peter Hallberg, Stehag: Symposion 1994.
- Barlyng, Marianne og Henrik Reeh (red.): *Walter Benjamins Berlin. 33 läsningar i Berlin omkring år 1900*, København: Forlaget Spring 2001.
- Fehrman Carl: *Litteraturhistoria i Europaperspektiv*, Lund: Absalon 1999.
- Forslid, Torbjörn & Anders Ohlsson: *Hamlet eller Hamilton. Litteraturvetenskapens problem och möjligheter*, Lund: Studentlitteratur 2007.
- Ljung, Per Erik: 'Textanalysen – en tjänsteflicka?', *Tidskrift för litteraturvetenskap*, 1: 2001.
- Ljung, Per Erik: 'Inventing Traditions: A Comparative Perspective on the Writing of Literary History', in Gunilla Lindberg-Wada (ed.), *Literary History in a Global Perspective*, vol III:1, *Literary Interactions on the Modern World*, Berlin/New York: de Gruyter 2006.
- Ljung, Per Erik: 'Litteraturhistoria efter andra världskriget – några tendenser', i Per Dahl og Torill Steinfeld (red.), *Videnskab og national opdragelse, Studier i nordiske litteraturhistorieskrivning*, København: Nordisk Ministerråd 2001.
- Malmberg, Bertil: *Diktaren i sitt sekel: artiklar, tillfällesdikter och opublicerade manuskript*, i urval av Peter Luthersson och Anders Mortensen, Stockholm: Atlantis 2006.
- Melberg, Arne: 'Stagnation hotar svenska litteraturstudier', *Svenska Dagbladet* 2005-08-06.
- Rydén, Per: *Carl Fehrmans Bibliografi 1938-2005*, Lund: Absalon 2006.
- Rydén, Per: *Staffan Björcks bibliografi 1937-1995*, Lund: Absalon 2005.
- Rydén, Per: 'Stilformen Delblanc', i *Möten. Festskrift till Anders Palm*, red Karin Nykvist, Mona Sandqvist, Anna Smedberg Bondesson, Johan Stenström, Lund: Anacabri 2007.
- Trivedi, Harish: 'The World as India', in: Gunilla Lindberg-Wada (ed.), *Studying Transcultural Literary History*, Berlin/New York: de Gruyter 2006.
- Sjögren, Henrik: *En kultursidas uppgång och fall, Finkultur och masskultur i*

- Kvällsposten 1950-1971*, Stockholm: Carlsson 2008.
- Ullström, Sten-Olof: *Likt och oliket. Strindbergsbildens förvandlingar i gymnasiet*, Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion 2002.
- Vinge, Louise: 'Den regionala litteraturhistoriens lösningar', i Karl Erik Gustafsson & Per Rydén (red.), *Att skriva god historia*, Göteborg 2003, s. 59-64.